

В. І. Мельник

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3800-7462>

кандидат юридичних наук,

докторант кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-економічної безпеки

Сумського державного університету

ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ¹

Вступ. Складно піддавати сумніву тезу, що функціонування будь-якої системи забезпечує її відповідний механізм. Не є винятком і система економічної безпеки України, належне систематичне функціонування якої має забезпечити необхідну стійкість національної економіки, а також сприяти її поступальному розвитку.

Постановка проблеми. Зважаючи на визначальну роль механізму для такої системи у вказаному процесі об'єктивно виникає закономірна потреба вивчення та дослідження особливостей останнього. Вказане насамперед мотивується тим, що без відповідного механізму система економічної безпеки України не може функціонувати, залишаючись у статичному стані, що унеможливує виконання нею власних завдань. З огляду на викладене, питання щодо адміністративно-правового механізму забезпечення функціонування системи економічної безпеки України виправдано варто вважати актуальним, зважаючи на визначальну роль аналізованої безпекової складової частини для нинішньої держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти, які прямо чи опосередковано стосуються досліджуваного питання, були об'єктом наукового інтересу багатьох учених. До них варто віднести окремі напрацювання таких науковців, як: О.І. Безпалова, Ю.В. Гаруст, С.А. Кареліна, Т.А. Кобзева, С.І. Лекарь, В.В. Пахомов, А.Й. Присяжнюк, Н.П. Харченко та багато інших. Водночас питання щодо визначення поняття та з'ясування особливостей адміністративно-правового механізму системи економічної безпеки України не було змістовно досліджено в науковій літературі.

Постановка завдання. Відповідно до актуальності дослідження визначити поняття та з'ясувати особливості адміністративно-правового механізму із забезпечення функціонування системи економічної безпеки України.

Виклад основного матеріалу. Під час вивчення цього питання варто звернути увагу на понятійно-категоріальний апарат. Зважаючи на тематику наукового вивчення й аналізу, вважаємо, що доцільно зупинитися на таких термінах, як: «механізм», «механізм держави», «механізм правового регулювання», «адміністративно-правовий механізм». Уже на підставі отриманих результатів сформуємо власне визначення поняття «адміністративно-правовий механізм забезпечення функціонування системи економічної безпеки України», водночас з'ясуємо особливості останнього.

У результаті проведеного аналізу вітчизняної літератури різного наукового профілю можемо дійти висновку, що термін «механізм» для технічних наук (із гр. *mechane* – «машина») часто репрезентується як сукупність штучних рухомо-сполучених елементів, що здійснюють заданий рух (Петров, 1964, с. 380). З погляду системології варто згадати думку Н.Р. Нижник, яка вказує, що це сукупність органів, засобів і способів (методи, прийоми, технології) взаємодії між двома підсистемами організації: керуючою та керованою (Нижник, 2001, с. 82). На думку О.І. Безпалової, в юридичному аспекті «механізм» являє собою сукупність методів, форм, прийомів, способів, завдяки правильному використанню яких можна буде досягти оптимальної організації всіх елементів системи, їх ефективного функціонування, що в результаті повинно привести до отримання бажаного результату (Безпалова, 2014, с. 37).

1 Робота виконана у проєкті 0118U003582.

В аспекті теоретико-правового аналізу діяльності державних органів як визначених суб'єктів системи економічної безпеки України варто також звернути увагу на часто вживаний термін «механізм держави». Виділяють три поширені визначення вказаного поняття: 1) система державних органів; 2) сукупність не тільки органів державної влади (законодавчих, виконавчих, судових), але й державних організацій, підприємств, установ (навчальних, наукових, лікувальних та інших), а також так званих «матеріальних придатків» (армія, правоохоронні органи, виправно-трудова установи тощо); 3) механізм держави – це функціонування, дія органів держави, їхня динаміка тощо (Харченко, 2007, с. 289).

Як бачимо, невід'ємною рисою вказаного механізму є те, що всі заходи, в його рамках практично реалізуються відповідними державними органами.

Що стосується механізму правового регулювання, то, на думку С.С. Алексєєва, ідеться про «узяття в єдності систему правових засобів, за допомогою яких забезпечується результативний правовий вплив на суспільні відносини <...>» (Алексєєв, 1964, с. 30). А.Є. Скачков під механізмом правового регулювання розуміє створення норм права, різноманітних нормативно-правових актів, але без включення в нього стадії реалізації права (Скачков, 2017, с. 41). С.А. Кареліна в контексті визначення поняття механізму правового регулювання відносин неспроможності позиціонує його як такий, що являє собою систему засобів правового регулювання, за допомогою яких здійснюється ефективний правовий вплив на суспільні відносини і досягнення соціально значущих цілей. Суттєвою особливістю елементів даного механізму є те, що поряд із власне правовими засобами його елементами можуть виступати і засоби іншого характеру (економічні, інформаційні, організаційні тощо), які у процесі реалізації норм права набувають правової форми (Кареліна, 2008, с. 10–11).

У результаті зіставлення дефініцій понять «механізм держави» та «механізм правового регулювання» можемо висловити позицію, що держава, відповідно до власного призначення, в особі уповноважених інституцій, за потреби, уживає заходів, націлених на виконання того чи іншого завдання. Вказана діяльність здійснюється за допомогою попередньо розробленого та впровадженого механізму, що, зокрема, зазвичай забезпечує реальне досягнення цих цілей, здебільшого така змога має систематичний характер.

Що стосується ключового в аспекті дослідження поняття «адміністративно-правовий механізм», то погоджуємося з думкою С.І. Лекаря, який стверджує, що адміністративно-правовий механізм можна розглядати як структурний елемент державно-правового механізму в частині реалізації управлінської функції держави (Лекарь, 2013, с. 17). Зазначена діяльність регламентується відповідною сукупністю адміністративно-правових норм. Такими нормами регулюються всі процедурні аспекти, пов'язані з державно-владним впливом на поведінку учасників тих чи інших правовідносин.

Щодо його означення, то Ю.В. Гаруст у дослідженні комплексу питань, що стосуються забезпечення прав громадян у податковій сфері, пропонує під таким механізмом розуміти систему адміністративно-правових засобів, що розробляються та реалізуються органами виконавчої, а також інших гілок влади з метою створення всіх необхідних умов для нормальної та безперешкодної реалізації громадянами своїх, передбачених нормами податкового, фінансово, адміністративного й інших галузей права, можливостей у процесі справляння податків і зборів, під час проведення у зв'язку із цим відповідного контролю, та ефективного захисту прав від можливих випадків свавілля і зловживань владою з боку податкових органів, а також їх відновлення в разі порушення (Гаруст, 2012, с. 19; Гаруст, 2014). В.В. Пахомов наголошує, що ідеться про цілісну систему, елементами якої є мета і завдання, принципи, функції, методи й інструменти, які в тісному взаємозв'язку забезпечують комплексний вплив на чинники, від стану яких залежить результат діяльності суб'єктів правовідносин у даній сфері (Пахомов, 2015, с. 97; Пахомов, 2016, с. 203). Т.А. Кобзева стверджує, що адміністративно-правовий механізм управління фінансовою системою України являє собою засновану на нормах адміністративного права динамічну систему, у межах якої у встановлених законодавством формах і за допомогою визначених методів діяльності суб'єкти управління фінансовою системою України реалізують функції, спрямовані на врегулювання суспільних відносин у даній сфері (Кобзева, 2018, с. 195, 376). Як бачимо, у наукових колах вказане питання неодноразово було

об'єктом наукового інтересу вчених. Його вивчали та досліджували в аспекті різних напрямів державної діяльності, націленої на задоволення відповідних інтересів суспільства.

Безумовно, деякі такі дослідження стосувалися й безпекової, економічної сфер. Так, на думку А.Й. Присяжнюка, під адміністративно-правовим механізмом гарантування економічної безпеки держави доцільно розуміти взаємопов'язану систему правових засобів здійснення державного управління економічною сферою держави, які спрямовані на врегулювання (упорядкування) суспільних відносин, що виникають стосовно гарантування економічної безпеки держави, здійснення яких покладено на уповноважені державні органи (Присяжнюк, 2011, с. 810). С.І. Лекарь зауважує, що системно-структурний зв'язок адміністративно-правових норм та засобів державного регулювання соціально-економічних відносин у суспільстві з метою формування стійкої до криз та здатної до розвитку економіки породжує адміністративно-правовий механізм гарантування економічної безпеки держави (Лекарь, 2013, с. 17).

З урахуванням розглянутих і проаналізованих думок та за усвідомлення ролі механізму для досліджуваної нами системи запропонуємо власне бачення щодо його розуміння. Уважаємо, що поняття «адміністративно-правовий механізм забезпечення організації та функціонування системи економічної безпеки України» варто розуміти як широкий спектр різних за складністю й напрямками впливу взаємоузгоджених адміністративно-правових засобів, розроблених і санкціонованих відповідними державними інституціями, які застосовуються компетентними суб'єктами з нормативно передбачених підстав і реалізуються за регламентованою процедурою з метою досягнення високого рівня захищеності та стійкості національної економіки, а також створення і реалізації належних умов для сприяння конкурентоспроможності останньої у світовій системі господарювання, збереження вже досягнутого рівня прогресу, самовідтворення та сталого й збалансованого поступального розвитку.

Безумовно, адміністративно-правовий механізм, у порівнянні з державними, державно-правовими й іншими подібними механізмами має власні особливості. Доводиться констатувати, що за перебування в діалектичній єдності з механізмом державно-правового регулювання, у змістовному аспекті йому все ж притаманна певна специфіка. Уважаємо, що особливості адміністративно-правового механізму забезпечення організації та функціонування системи економічної безпеки України такі: 1) за своєю сутністю аналогічний базовим загальним об'єктивним закономірностям механізм державно-правового регулювання; 2) його існування зумовлено потребою держави в забезпеченні практичної реалізації окремих відповідних її функцій; 3) націленість на економічну сферу; 4) нормативно-правова врегульованість процедур ужиття заходів, націлених на забезпечення організації та функціонування вітчизняної системи економічної безпеки; 5) наявність законодавчих обмежень щодо здійснення управлінського впливу; 6) наявність відповідних суб'єктів, які на різних рівнях уповноважені реалізувати певні заходи в рамках цього механізму; 7) існування об'єктів управлінського впливу в економічній сфері; 8) існування відповідного спектра засобів для досягнення всіх цілей системи економічної безпеки України.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. На підставі проведеного наукового дослідження вирішено поставлені завдання. Так, визначено поняття та з'ясовано особливості адміністративно-правового механізму із забезпечення функціонування системи економічної безпеки України.

Доведено думку про безумовну важливість такого механізму для системи економічної безпеки України. Уважаємо, що вказані напрацювання матимуть вагоме теоретико-прикладне значення для подальших наукових розробок кола питань, пов'язаних з адміністративно-правовим регулюванням організації та функціонування системи економічної безпеки держави й інших дотичних до цього аспектів.

Література:

- Петров Ф.Н. Словарь иностранных слов. Москва : Советская энциклопедия, 1964. 784 с.
- Нижник Н.Р. Про співвідношення категорій «процес» і «механізм» та їх використання в управлінській діяльності органів виконавчої влади. *Вісник державної служби України*. 2001. № 3. С. 80–87.
- Безпалова О.І. Адміністративно-правовий механізм реалізації правоохоронної функції держави : монографія. Харків : Харківський національний університет внутрішніх справ, 2014. 544 с.

- Харченко Н.П. Поняття механізму держави, наукові пошуки теоретико-правової дефініції. *Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Юридические науки»*. 2007. Т. 20(59). № 2. С. 278–284.
- Алексеев С.С. Механизм правового регулирования в социалистическом государстве. Москва : Юрид. лит., 1966. 483 с.
- Скачков А.Е. Механизм правового регулирования как теоретико-правовой аспект и вектор научного исследования. *Российский журнал правовых исследований*. 2017. № 2. С. 35–42.
- Карелина С.А. Механизм правового регулирования отношений несостоятельности (банкротства) : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.03. Москва, 2008. С. 10–11.
- Лекарь С.І. Місце адміністративно-правового механізму забезпечення економічної безпеки держави у системі державно-правового механізму. *Адміністративне право і процес*. 2013. № 1. С. 15–20.
- Гаруст Ю.В. Поняття адміністративно-правового механізму забезпечення прав громадян у податковій сфері. *Наука і правоохорона*. 2012. № 3(17). С. 16–20.
- Гаруст Ю.В. Адміністративно-правовий механізм забезпечення прав громадян у податковій сфері : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2014. 35 с.
- Пахомов В.В. Понятие и структура механизма административно-правового регулирования земельных отношений. *Национальный юридический журнал: теория и практика*. 2015. № 6. С. 94–98.
- Пахомов В.В. Адміністративно-правове забезпечення контрольно-наглядової діяльності у сфері земельних відносин : монографія / за заг. ред. А.М. Куліша. Суми : Сумський державний університет, 2016. 549 с.
- Кобзева Т.А. Адміністративно-правове забезпечення управління фінансовою системою України : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.07. Дніпро, 2018. 428 с.
- Кобзева Т.А. Адміністративно-правове забезпечення управління фінансовою системою України : монографія. Суми : Сумський державний університет, 2018. 433 с.
- Присяжнюк А.Й. Адміністративно-правовий механізм забезпечення економічної безпеки держави. *Форум права*. 2011. № 1. С. 808–813.

References

- Petrov F.N. Slovar' y' nostrannyx slov. M. : Sovetskaya ency'klopedy'ya, 1964. – 784 s.
- Ny'zhny'k N.R. Pro spivvidnoshennya kategorij "process" i "mexanizm" ta yix vy'kory'stannya v upravlin's'kij diyal'nosti organiv vy'konavchoyi vlady' / N.R. Ny'zhny'k. Visny'k derzhavnoyi sluzhby' Ukrainy, 2001. – № 3. – S. 80–87.
- Bezpalova O.I. Administraty'vno-pravovy'j mexanizm realizaciyi pravooxoronnoyi funkciyi derzhavy': monografiya. Harkiv: Harkivs'ky'j nacional'ny'j universy'tet vnutrishnix sprav. 2014. 544 s.
- Kharchenko N.P. Ponyattya mexanizmu derzhavy', naukovy poshuky' teorety'ko-pravovoyi definiciji. Uchenye zapysky' Tavry'cheskogo nacy'onal'nogo uny'versy'teta y'm. V. Y. Vernadskogo Sery'ya "Yury'dy'chesky'e nauky". Tom 20 (59). № 2. 2007. – S. 278–284.
- Alekseev S.S. Mexany'zm pravovogo reguly'rovany'ya v socy'aly'sty'cheskom gosudarstve / S.S. Alekseev. – M. : Yury'd. ly't., 1966. – 483 s.
- Skachkov A.E. Mexany'zm pravovogo reguly'rovany'ya kak teorety'ko-pravovoj aspekt y vektor nauchnogo yssledovany'ya // Rossy'jsky'j zhurnal pravovyx yssledovany'j. 2017. № 2. – S. 35–42.
- Karely'na S.A. Mexany'zm pravovogo reguly'rovany'ya otnosheny' nesostoyatel'nosti' (bankrotstva): avtoref. dy's. ... d-ra yury'd. nauk : 12.00.03. M., 2008. S. 10–11.
- Lekar' S.I. Misce administraty'vno-pravovogo mexanizmu zabezpechennya ekonomichnoyi bezpeky' derzhavy' u sy'stemi derzhavno-pravovogo mexanizmu / S.I. Lekar' // Administraty'vne pravo i proces, 2013. – № 1. – S. 15–20.
- Garust Yu.V. Ponyattya administraty'vno-pravovogo mexanizmu zabezpechennya prav gromadyan u podatkovij sferi. Nauka i pravooxorona, 2012. № 3(17). – S. 16–20.
- Garust Yu.V. Administraty'vno-pravovy'j mexanizm zabezpechennya prav gromadyan u podatkovij sferi : avtoref. dy's ... d-ra yury'd. nauk : 12.00.07. Ky'yiv, 2014. 35 s.
- Paxomov V.V. Ponyaty'e y' struktura mexany'zma admy'ny'straty'vno-pravovogo reguly'rovany'ya zemel'nyh otnosheny'j / V.V. Paxomov // Nacy'onal'nyj yury'dy'chesky'j zhurnal: teory'ya y' prakty'ka, 2015. – № 6. – S. 94–98.
- Paxomov V.V. Administraty'vno-pravove zabezpechennya kontrol'no-naglyadovoyi diyal'nosti u sferi zemel'ny'h vidnosy'n : monografiya / V.V. Paxomov ; za zag. red. d-ra yury'd. nauk, prof. A.M. Kulisha. – Sumy' : Sums'ky'j derzhavny'j universy'tet, 2016. – 549 s.
- Kobzyeva T.A. Administraty'vno-pravove zabezpechennya upravlinnya finansovoyu sy'stemoyu Ukrainy' : dy's. ... d-ra yury'd. nauk : 12.00.07. Dnipro, 2018. 428 s.

Kobzyeva T.A. Administratyvno-pravove zabezpechennya upravlinnya finansovoyu sy'stemoyu Ukrayiny': monografiya / T.A. Kobzyeva. – Sumy': Sums'kyj derzhavnyj universytet, 2018. – 433 s.

Pry'syazhnyuk A.J. Administratyvno-pravovyj mexanizm zabezpechennya ekonomichnoyi bezpeky' derzhavy' / A.J. Pry'syazhnyuk // Forum prava, 2011. – № 1. – S. 808–813.

Анотація

Мельник В. І. Поняття та особливості адміністративно-правового механізму забезпечення функціонування системи економічної безпеки України. – Стаття.

У статті досліджується й аналізується питання поняття й особливостей адміністративно-правового механізму забезпечення функціонування системи економічної безпеки України. Наголошується і здійснюється спроба доведення, що для системи економічної безпеки України як складної та широкоаспектної наукової категорії характерний відмінний від інших адміністративно-правовий механізм забезпечення. Акцентується увага на принциповій значущості такого механізму з погляду можливості системи економічної безпеки України виконувати власні завдання та реалізовувати функції, будучи динамічною складовою частиною. Для повноти та всебічності наукового дослідження окремо проаналізовано такі складові частини терміна «адміністративно-правовий механізм забезпечення функціонування системи економічної безпеки України», як «правовий», «адміністративно-правовий» та «механізм», з позиції різних галузей соціальних наук. Також окремо звернуто увагу на найчастіше вживані й визнані думки щодо розуміння поняття «адміністративно-правовий механізм», з урахуванням виділених позицій і на основі свого бачення запропоновано власне визначення поняття «адміністративно-правовий механізм забезпечення функціонування системи економічної безпеки України». Визначено ключові ознаки терміна «адміністративно-правовий механізм забезпечення функціонування системи економічної безпеки України», які змістовно характеризують досліджувану категорію в науковій літературі. Запропоновано авторське бачення комплексу ознак, які характеризують вказану категорію, та здійснено спробу обґрунтувати доцільність її змістовної характеристики саме за такої сукупності. З'ясовано принципові особливості адміністративно-правового механізму забезпечення функціонування системи економічної безпеки України.

Ключові слова: адміністративно-правовий, адміністративно-правовий механізм, адміністративно-правовий механізм забезпечення функціонування системи економічної безпеки України, механізм, ознаки, правовий, особливості адміністративно-правового механізму забезпечення функціонування системи економічної безпеки України.

Summary

Melnyk V. I. Concepts and features of the administrative and legal mechanism of ensuring the functioning of the economic security system of Ukraine. – Article.

The article explores and analyzes the issues of the concept and features of the administrative and legal mechanism of ensuring the functioning of the economic security system of Ukraine. An attempt is being made to prove that the system of economic security of Ukraine, as a complex and wide-ranging scientific category, is characterized by a different administrative and legal mechanism to ensure the latter. Emphasis is placed on the fundamental importance of such a mechanism, in terms of the ability of the economic security system of Ukraine to perform its own tasks and implement functions, being a dynamic component. For the sake of completeness and comprehensiveness of scientific research, such components of the term “administrative-legal mechanism of ensuring the functioning of the economic security system of Ukraine” as “legal”, “administrative-legal” and “mechanism” from the standpoint of various branches of social sciences have been separately analyzed. Also, particular attention is paid to the most commonly used and recognized points of view regarding the understanding of the definition of “administrative-legal mechanism” and, taking into account the selected positions, and based on his vision, his own definition of the concept of “administrative-legal mechanism for ensuring the functioning of the economic security system of Ukraine”. The key features of the definition of “administrative and legal mechanism for ensuring the functioning of the economic security system of Ukraine” are defined, which substantially characterize the category under study in the scientific literature. The author’s vision of a set of features characterizing the given category is offered and an attempt is made to substantiate the expediency of its meaningful characteristic in such a set. The basic features of the administrative and legal mechanism of ensuring the functioning of the economic security system of Ukraine are clarified.

Key words: administrative-legal, e-legal mechanism, administrative-legal mechanism of ensuring functioning of economic security system of Ukraine, mechanism, features, legal, features of administrative-legal mechanism of ensuring functioning of economic security system of Ukraine.